

CENAA

Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy

„EXTRÉMNE“ VOĽBY: PRAVICOVÝ EXTRÉMIZMUS V ČELE REGIONÁLNEJ POLITIKY

Radka Vicenová

Prekvapenie, ktoré prinieslo druhé kolo volieb predsedov VÚC v Banskobystrickom kraji, sa v posledných dňoch stalo témou číslo jeden vo všetkých celoslovenských, ako aj regionálnych médiách. Úspech hlavného predstaviteľa krajne pravicovej strany Ľudová strana Naše Slovensko Mariána Kotlebu nastavil po prvýkrát veľmi reálny obraz toho, čomu hovoríme rastúce extrémistické aktivity či nacionalistické nálady v spoločnosti, v podobe reprezentanta extrémistickej strany na čele vyššieho územného celku.

O príčinách vzniknutej situácie sa pochopiteľne rozprúdila veľmi živá celospoločenská debata. Dlhodobo neriešené problémy v regiónoch či všeobecná frustrácia a skepsa súvisiaca s postojom občanov voči súčasnej slovenskej politickej scéne sú tie najčastejšie skloňované faktory. Ale čo to presne znamená v kontexte najbližších výziev a očakávaných udalostí v stredoslovenskom regióne, akú úlohu v problematike zohráva post predsedu samosprávneho kraja a aký vývoj môžeme očakávať v blízkej či strednodobej budúcnosti sú otázky, ktoré aj naďalej ostávajú predmetom špekulácií a viac či menej hrôzostrašných predpovedí do budúcnosti. Cieľom tohto článku je zhrnúť najzásadnejšie aspekty, podstatné pre analýzu súčasnej situácie a najmä jej potenciálneho vplyvu pre vnútropolitickú situáciu z politického a bezpečnostného hľadiska.

Všetci a zároveň nikto: kde leží zodpovednosť?

Nepriaznivá ekonomická situácia, dlhodobo neriešené napäté vzťahy medzi rómskou menšinou a väčšinovým obyvateľstvom, ale aj rastúca nespokojnosť s nastavením sociálnej politiky štátu. Základné príčiny rastúcich sympatií voči pravicovo extrémistickým hnutiam, ktoré nie sú v tejto súvislosti žiadnou novinkou. Nemožno ich však obísť, a to najmä preto, že bez adekvátnej pozornosti venovanej dôvodom, ktoré vyniesli krajne pravicového extrémistu do kresla banskobystrického župana, existuje nebezpečenstvo, že aj naďalej ostanú v centre pozornosti najmä vzájomné obviňovania sa zo strany politikov tak, ako sme to mali možnosť sledovať počas povolebnej noci. Alternatíva k protestnej voľbe

Policy Papers

pravícového extrémizmu tak bude chýbať aj naďalej.

Faktom ostáva, že frustrácia občanov prameňujúca z výkonu dnešných politikov neustále silnie a už podľa výsledkov vo voľbách do VÚC je vidieť, že dorástla až do krajnej miery. Znepokojujúcou realitou je, že pre približne 71 tisíc voličov z Banskobystrického samosprávneho kraja je prijateľnejšie odovzdať svoj hlas predstaviteľovi extrémistickej politiky a stúpenkovi radikálnych riešení než ktorémukoľvek inému regionálnemu politikovi. Dôvody síce boli vymenované vyššie, pravdepodobne ten najdôležitejší však zahŕňa fakt, že v regióne prakticky absentuje pozornosť, ktorá by sa reálne zaoberala riešením dôvodov spôsobujúcich radikalizáciu verejnej mienky. Bezmocnosť a hnev voči kompetentným politikom sa potom veľmi jednoducho môžu pretaviť do ďalšieho protestného hlasovania v prospech jediného politického kandidáta, ktorý sa k týmto témam vyjadruje otvorene, zjednodušene pomenúva problémy a ponúka populistické riešenia vytrhnuté zo širšieho kontextu. Volebný program Mariána Kotlebu zahŕňajúci dva body ukazuje, čo voličov trápi najviac – zmena prerozdelenia finančných prostriedkov kraja s ohľadom na údajné „nespravodlivé zvýhodňovanie cigánskych parazitov“ a zároveň riešenie bezpečnostnej situácie v oblastiach „osídlenia cigánskymi extrémistami“¹. Rovnako aktivity organizované pod hlavičkou ĽSNS sú postavené predovšetkým na princípe osobného kontaktu s ľuďmi v oblastiach, kde v poslednom období došlo k vyhroteným konfliktom medzi rómskymi občanmi a väčšinovým obyvateľstvom. To všetko je ešte znásobené faktom, že volebná kampaň predsedu ĽSNS je v porovnaní s kandidátmi ostatných politických strán iba mi-

nimálna a okrem demonštrácií organizovaných v obciach a mestách v regióne Banskej Bystrice sa odohráva prakticky iba cez internet. Fakt, že ani pravícový ani ľavicový kandidát nedokázali ponúknuť alternatívu voči takejto stratégii a radikálnej rétorike (a to aj napriek tomu, že podrobná stratégia zaručujúca zmenu systému financovania kraja či riešenie bezpečnostnej situácie vo vybraných oblastiach regiónu súčasťou volebného programu nie je) a tento súboj jasne prehrali, predstavuje vážnu hrozbu do budúcnosti, a to najmä s ohľadom na nasledujúce voľby, ktoré sa uskutočnia v krátko či strednodobom horizonte a potenciálne môžu mať ešte vážnejšie dôsledky.

Je potrebné zdôrazniť, že v programových dokumentoch slovenských politických strán sa hrozba potenciálneho vstupu extrémistických ideí do politického diskurzu vo všeobecnosti stále neuvádza medzi programovými prioritami. A to aj napriek dlhodobu pozorovateľnej pozvoľnej stúpajúcej podpore pre krajne extrémistické zoskupenie ĽSNS, ktorá je vyjadrená nielen v percentách reflektujúcich volebnú podporu v posledných dvoch parlamentných voľbách v roku 2010 ako aj 2012², ale najmä v početných aktivitách strany a jej predsedu priamo v oblastiach, v ktorých je situácia najvážnejšia a najviac vypätá. Preto s výnimkou legislatívnych zmien súvisiacich s protiextrémistickým zákonom³, ktoré však iba nedostatočne reagujú na aktuálnu a pod tlakom externých podmienok rýchlo sa meniacu štruktúru a stratégiu pravicovo extrémistických politických strán, návrhy na riešenie zásadných radikali-

² Vo voľbách do NRSR v roku 2010 dosiahla strana ĽSNS výsledok 1,33% (čo zodpovedá 33 726 voličských hlasov), zatiaľ čo v parlamentných voľbách v roku 2012 získala 1,58% (v prepočte 40 460 voličských hlasov. Zdroj: Štatistický úrad SR.

³ T.j. novelou Trestného zákona z roku 2009, ktorá definovala trestné činy extrémizmu a zároveň sprísnila tresty v oblasti podnecovania k národnostnej, etnickej a náboženskej neznášanlivosti, či výroby a šírenia extrémistických materiálov.

¹ Volebné priority M. Kotlebu vo voľbách do VÚC 2013 dostupné na http://www.naseslovensko.net/casopis/naseslovensko_oktober2013_bb.pdf

zujúcich faktorov v spoločnosti s ohľadom na živnú pôdu pre vzrastajúcu podporu extrémnych riešení prakticky úplne absentujú⁴. Problémom totiž je, že v snahe zabrániť scenáru rozpustenia strany ĽSNS (ako to bolo v prípade strany Slovenská pospolitosť v roku 2009) sa ĽSNS snaží prispôbovať svoju rétoriku tak, aby neprekračovala hranice stanovené antiextrémistickým zákonom. Výsledkom je jej balancovanie na hrane zákona, a teda aj neschopnosť legislatívy postihnúť ich konanie antiextrémistickými paragrafmi, a to aj napriek často diskutovanému personálnemu aj organizačnému prepojeniu so slovenskou neonacistickou scénou⁵. Zodpovednosť za udalosti volebného víkendu by preto mala byť rovnomerne rozložená medzi všetky politické strany, bez ohľadu na ich zaradenie na pravoľavom spektre, keďže adekvátnu alternatívu voči pravicovému extrémistovi nedokázala ponúknuť žiadna z nich.

Čo znamená víťazstvo Mariána Kotlebu vo voľbách do VÚC

Výsledky volieb predsedov samosprávnych krajov upozornili hneď na niekoľko dôležitých problémov, ktoré so sebou nesú vážne výzvy do blízkej budúcnosti. Predovšetkým si ĽSNS pomaly ale isto upevňuje svoje regionálne štruktúry, pričom začína vo svojom domovskom regióne, teda v Banskej Bystrici. Volebné výsledky ukazujú, že práve okres Banská Bystrica spolu s Breznom, Revúcou a Žiarom nad Hronom, okresmi, v ktorých socioekonomická situácia, ako aj väčšinovo-menšinové vzťahy vykazujú najhoršie hodnoty, predstavujú

najsilnejšiu voličskú základňu pre krajne pravicového kandidáta⁶. Do značnej miery sa to zároveň zhoduje s rozložením voličskej podpory pre ĽSNS v posledných parlamentných voľbách, ktorá mala najvyššie volebné výsledky práve v týchto regiónoch Banskobystrického kraja (najmä okres Banská Bystrica a Brezno). Zároveň je potrebné upozorniť na to, že rady členov a sympatizantov ĽSNS už dávno nie sú tvorené výlučne „chlapcami v čiernom“; naopak, opäť trend z posledného obdobia ukazuje, že si hnutie získava čoraz silnejšiu podporu nielen medzi voličmi, ale postupne rozširuje aj svoju členskú základňu; a to všetko v súlade s nebezpečným procesom profesionalizácie svojej rétoriky a volebnej stratégie.

Je potrebné si uvedomiť, že udalosťami posledného víkendu sa Marián Kotleba a s ním aj celá jeho strana dostala z okraju priamo do centra mainstreamovej politiky. Na čelo jedného z vyšších územných celkov sa dostal človek, ktorý v rámci svojej agendy presadzuje diskriminačné názory a riešenia, ale hlavne prvky násillia voči vybraným skupinám obyvateľstva. Predovšetkým ide o sociálnu politiku postavenú na etnickom princípe, nenávisťných vyhláseniách voči etnickým, národnostným či iným menšinám žijúcich v Slovenskej republike ale tiež jasne deklarovaný záujem založiť Domobranu ako jeden zo spôsobov riešenia napätých medzietnických vzťahov, vrátane poskytovania vojenského výcviku záujemcov z radov občanov paramilitantnými ogrnaizáciami⁷. Volebné výsledky strany sa v posledných dvoch parlamentných voľbách síce pohybovali hlboko pod hranicou zvoliteľnosti, pravdou však je, že sú celým našim politickým spektrom už dlhodo

⁴ Bodnárová, Barbora, Vicenová, Radka (2013): Protiextrémistické stratégie politických strán. Bratislava: CE-NAA. Dostupné na http://cenaa.org/wp-content/uploads/2013/10/PS_final_SVK.pdf

⁵ Na kandidátke Ľudovej Strany Naše Slovensko sa nachádza hneď niekoľko osôb prepojených s neonacistickou scénou či krajne pravicovými občianskymi združeniami, ako napr. Slovenská Pospolitosť, a to vrátane predsedu strany.

⁶ V okrese Rimavská Sobota dosiahol M. Kotleba výsledok 60,90%, v Brezne to bolo až 70,57 %, v Revúcej 60,43% a v Žiari nad Hronom 60,83%. Zdroj: Štatistický úrad SR.

⁷ Desatoro ĽSNS, dostupné na http://www.naseslovensko.net/dokumenty/desatoro_lsns_2012.pdf

prehliadané náznaky nebezpečného potenciálu strany v získavaní stále širšej voličskej podpory. Ukázalo sa, že čakať na diskreditáciu ich vlastným konaním a aktivitami môže byť rovnako naivné, ako predpokladať, že by sa tak mohlo stať po tomto volebnom úspechu v priebehu výkonu funkcie predsedu samosprávneho kraja. Vstup Kotlebu do mainstreamovej politiky totiž zároveň znamená aj vstup jeho názorov do všeobecného politického diskurzu a už samotná diskusia o nich môže znamenať ďalšiu radikalizáciu celospoločenskej verejnej mienky.

Čo ďalej?

Môže byť nakoniec veľmi krátkozraké očakávať, že funkciou predsedu VÚC Marián Kotleba nakoniec sám seba zdiskvalifikuje. Tak, ako za posledné štyri roky stúpali jeho percentá vďaka agende postavenej na neustálej kritike všetkých politických strán za ich ľahostajnosť k najväčším problémom regiónov, a tiež vďaka neustálej snahe sprofesionalizovať svoje vystupovanie, vytvoriť z hnutia štandardnú politickú stranu so silnými regionálnymi štruktúrami, môže jeho podpora stúpať aj naďalej. Nasmerovaním svojho záujmu na dianie a problémy ľudí na lokálnej úrovni v spojení s neustálou profesionalizáciou svojho vystupovania si zároveň zabezpečuje ďalšie a ďalšie sympatie ľudí, ktorých viac ako jeho zaradenie na politickom spektre zaujíma to, že ich problémy pomenúva otvorene a najmä expresívne - adekvátne k tomu, ako ich prežívajú ľudia v regiónoch. Funkcia mu zároveň môže zabezpečiť oveľa širší mediálny priestor, keďže už dva týždne medzi prvým a druhým kolom volieb ukázali, akú mediálnu senzáciu vyvoláva jeho osoba. Zároveň bude z pochopiteľných dôvodov výkon jeho funkcie celonárodne ostro sledovaný. A pri tom nesmieme zabúdať na nemenej podstatný aspekt, že vzhľadom na svoju politickú afiliáciu bude ako župan pravdepodobne postrádať akúkoľvek pod-

poru zo strany poslancov VÚC, čo môže v konečnom dôsledku slúžiť ako ospravedlnenie akéhokoľvek zlyhania či problémov, ku ktorým môže v priebehu výkonu funkcie dôjsť.

Potenciálna vnútropolitická hrozba je ešte znásobená neschopnosťou ostatných mainstreamových politických strán prevziať zodpovednosť a ponúknuť adekvátne riešenie radikalizácie spoločnosti, ktorá sa tentokrát pretavila aj do konkrétneho politického výsledku. Prehľbujúca sa frustrácia so súčasnou politickou situáciou má preto potenciál rovnakým spôsobom ovplyvniť aj voličské správanie v nasledujúcich parlamentných voľbách. Ak je totiž pravda, že časť z hlasov pre Mariána Kotlebu bolo protestných, k protestnému hlasovaniu môže v prípade neriešenej a nezmenenej vnútro politickej situácie dôjsť aj v nasledujúcich voľbách.

Je potrebné upozorniť aj na to, čo môže znamenať náhly úspech predsedu ĽSNS a víťazstvo jeho extrémistickej rétoriky. Už v minulosti sme totiž mohli byť svedkami toho, ako sa radikálne myšlienky postupne dostávajú aj do agendy mainstreamových politických strán (napr. nacionalistické prvky v rétorike strany Smer-SD, prvoplánové zmeny v nastavení sociálneho systému bez ponúknutia efektívnych riešení v širšom kontexte alebo viac či menej radikálne vyjadrenia politikov na adresu napätej situácie v Krásnej Hôrke alebo Malackách, často s primárnym cieľom získať tým širšiu voličskú podporu). Radikálna rétorika sa vo voľbách do VÚC opäť ukázala ako účinný mobilizačný prvok, a preto spolu s faktom, že prítomnosť Mariána Kotlebu na poste župana bude pravdepodobne znamenať aj prenikanie jeho názorov a ideí do celoslovenských médií a celospoločenskej diskusie, bude predstavovať jednu z najväčších a mimoriadne reálnych hrozieb.

Záver: po vzore Maďarska?

Ak sa pozrieme na voľby župana banskobystrického samosprávneho kraja v číslach, zistíme, že zatiaľ čo v posledných parlamentných voľbách v roku 2012 získala Ľudová strana Naše Slovensko pod vedením Mariána Kotlebu v celoštátnom meradle 40 460 voličských hlasov, vo voľbách predsedu samosprávneho kraja získal Kotleba iba v Banskobystrickom samosprávnom kraji až 71 397 voličských hlasov, čo je jednoznačne alarmujúci nárast. Faktom síce je, že ide o odlišný druh volieb, s odlišným stupňom dôležitosti, právomocami volených funkcionárov, ako aj mierou volebnej účasti a záujmu o voľby vôbec. Napriek tomu však tieto výsledky vysielajú jasné varovanie na najbližšie roky.

Dnešná situácia pritom nápadne pripomína nedávny vývoj v susednom Maďarsku. Strana Jobbik, ktorá v parlamentných voľbách v roku 2006 získala iba 2,2% voličských hlasov, dokázala v priebehu nasledujúcich štyroch rokov zvýšiť svoju voličskú podporu až na 16,67%. Istou predzvesťou ich náhleho úspechu a vstupu do zákonodarného zboru sa stali voľby do Európskeho parlamentu v roku 2009, v ktorých strana získala viac ako 12% voličských hlasov, čo bol výsledok, ktorý do istej miery pôsobil ako isté symbolické víťazstvo strany pre nadchádzajúcu volebnú kampaň do parlamentných volieb. Je preto potrebné počítať s tým, že náhly nárast voličskej podpory pre kandidáta ĽSNS vo voľbách do VÚC bude pôsobiť ako veľmi silné povzbudenie nielen pre členov a sympatizantov strany ĽSNS, ale najmä pre jej potenciálnych voličov. Ak by totiž podobná situácia nastala v najbližších parlamentných voľbách aj v ostatných krajoch, zástupcovia ĽSNS by mali tentokrát reálnu šancu dostať sa do parlamentu. Prítomnosť extrémistov v Národnej Rade Slovenskej Republiky by už predstavovala hrozbu úplne iného druhu. Tá by nespočívala iba v tom, že politika založená na princípoch nenávisti, diskriminácie, nacionalizmu či násilia by sa stala té-

mou parlamentných diskusií, ale najmä v tom, že by tieto princípy boli verejnosťou všeobecne prijímané ako seriózna alternatíva k stratégiám stredopravých či stredoľavých politických strán. To sa už ale postupne deje už dnes.

CENAA Policy Papers

No. 16/2013, Vol. 2

Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy

Tolstého 9, 811 06 Bratislava

www.cenaa.org/publikacie/policy-papers/